

URÝCHLENIE AKO DYNAMIZUJÚCI FAKTOR SPOLOČENSKÉHO ROZVOJA ZA SOCIALIZMU

IVAN BAJER, Ústav filozofie a sociológie SAV, Bratislava

BAJER, I.: The Acceleration as a Dynamizing Factor of the Social Development under Socialism. *Filozofia* 42, 1987, No. 2, p. 212.

It is the aim and the means of further development of the socialist society to accelerate social development. The paper characterizes approximately the dynamism which is the substance of the perspective application of the acceleration in practice. The dynamism of social development comes to the fore in connection with changes in the determinate influence of the way of production upon the life under socialism. The economic development creates sources of its own growth in all non-economic spheres. This process may be characterized as the growth of intensity of influence of the way of production upon the whole social life. The dynamism of social development rises when internal economic and non-economic sources of the economic development are united, which may be characterized as socialization and spiritualization of the way of production. Deeper interconnection of the economic development and social development of the whole society makes it possible to keep production relationships and production forces in permanent harmony. Forming of dynamism is becoming the object of interest of philosophy and in connection with this phenomenon the prognostic function of historical materialism becomes more important.

Požiadavka kvalitnej prognózy spoločenského rozvoja sa výrazne koncentruje na potrebu dlhodobej, výhľadovej prognózy urýchľovania, dynamizácie spoločenského rozvoja. Z hľadiska prognózovania pritom vzniká zložitá situácia, pretože v probléme definovania dynamizmu sa výrazne skoncentrovali, ba priamo zauzlili všetky doterajšie resty v utváraní základov teórie rozvoja socializmu. Táto skutočnosť stavia pred prognózovanie úlohu dôsledne prepojiť svoju činnosť so základným teoretickým výskumom. Čím skôr sa dané prepojenie uskutoční, tým lepšia situácia vznikne pri organizácii praktických, prognostických výskumov a výstupov. Čas, ktorý je potrebný pre skĺbenie prognostickej činnosti s teóriou, je prísne vymedzený. V priebehu niekoľkých rokov by mal byť špecifikovaný pojem dynamizmu spoločenského rozvoja a mal by byť vypracovaný plán konkrétneho výskumu rôznych aspektov urýchľovania.

Špecifikum rozhovoru o urýchľovaní spočíva v tom, že socializmus zatiaľ nedisponuje vykryštalizovaným a uceleným mechanizmom dynamizmu rozvoja spoločnosti. To je aj hlavný dôvod, prečo sa o urýchľovaní hovorí ako o požadovanej norme spoločenského života. V zjazdových materiáloch sa o urýchľovaní hovorí aj ako o dosiahnutí súladu výrobných vzťahov s výrobnými silami. Tým sú v zásade dané dva hlavné prístupy k chápaniu urýchľovania, vzťah ktorých treba vymedziť a upres-

ní. Cieľom štúdie je poukázať, že chápanie urýchľovania ako normy je prechodné, zodpovedajúce osobitosti historickej situácie prestavby socializmu, ktorá tiež bude mať ohraničený charakter trvania. Preto prenášanie funkcie urýchľovania ako normy, či normalizátora spoločenského života aj do etapy, ktorá bude nasledovať po ukončení prestavby, je problematické.

Zúžené, jednostranné a nehistorické chápanie normatívnosti dynamizmu môže viesť k nepochopeniu dynamizmu ako príčiny rozvoja socializmu, ktorá je daná stálym súladom výrobných vzťahov s výrobnými silami. Keď pod normou chápeme len cieľ, postoj, hodnotu alebo ideál, ktorý treba dosiahnuť, potom uniká našej pozornosti dôležitý objektívny proces, ktorý v budúcnosti môže vzniknúť z vytvárania podmienok pre dodržiavanie väčšej miery súladu výrobných vzťahov s výrobnými silami v porovnaní so stavom, ktorý prevládal doteraz. Z naznačeného hľadiska sa javí ako potrebné skúmať utváranie dynamizmu predovšetkým historicky, a to hlavne so zameraním na zmenu jeho funkcií v rozvoji socializmu. Funkcia urýchľovania v tom prípade, keď sa dynamizmus ako rozvojová možnosť ešte len utvára, bude zrejme iná ako pôsobenie už utvoreného, zrelého dynamizmu.

Pokiaľ urýchľovanie funguje ako norma, ako prostriedok pre zvýšenie alebo zníženie organizovanosti určitých spoločenských vzťahov, vytvára sa tým prechodný stav zodpovedajúci prestavbe spoločenských vzťahov. Cieľom prechodného stavu je potreba obsiahnuť všeobecným pravidlom každodenne sa opakujúce nové javy vo výrobe a celom živote spoločnosti, postarať sa o to, aby sa jednotlivец podriadil novým všeobecným podmienkam urýchľovania. Urýchľovanie ako pravidlo, ktoré sa spočiatku bude prejavovať vo forme obyčajov a návykov, priebežne v čoraz väčšej miere získa podobu zákona vyjadrujúceho nevyhnutnosť stáleho udržiavania pomerne vysokej miery súladu výrobných vzťahov s výrobnými silami. Vtedy nastane zmena prechodného stavu, počas ktorého urýchľovanie pôsobilo iba ako norma spoločenského života.

Ak niečo dokáže hnať spoločnosť dopredu, je to predovšetkým súlad výrobných vzťahov s výrobnými silami. V minulosti boli lokomotívami dejín práve revolúcie, počas ktorých sa krátkodobo ustanovoval súlad výrobných vzťahov s výrobnými silami. V moci socializmu je dosiahnuť stav, keď bude spoločnosť schopná dlhodobo plánovať a cieľavedome dodržiavať vysoký súlad výrobných vzťahov s výrobnými silami. A práve tu vzniká otázka, či súlad výrobných vzťahov s výrobnými silami, ktorý sa v minulosti mohol prejavovať iba sporadicky, nemôže za socializmu dosiahnuť svoju plnú a zákonitú podobu práve vo forme dynamizmu spoločenského rozvoja? Ak by výsledok prebudovania hospodárskeho mechanizmu výraznejšie zmenil doteraz existujúcu prepojenosť medzi výrobnými vzťahmi a výrobnými silami, potom by zrejme bolo možné tvrdiť, že urýchľovanie prestáva byť iba direktívnou normou, istou nadstavbovou požiadavkou bezprostredne málo súvisiacou s prestavbou samej

základne a začína pôsobiť čoraz viac ako bezprostredná príčina, ktorá dynamizuje rozvoj spôsobu výroby.

Premenu vo funkcii urýchľovania z prevažne normatívno-dôsledkového faktora prestavby ekonomického rozvoja, ktorý je závislý od pôsobenia iných faktorov, na vnútornú hybnú silu ekonomiky, bude možné racionálne pochopiť ako objektivizáciu, materializáciu nadstavbovej normy do základňovej normy. To by však zároveň znamenalo aj to, že urýchľovanie prestane byť vonkajšou vlastnosťou iných, od neho nezávislých procesov a nadobudne vlastnú podstatu, ktorou sa stane dynamizmus spoločenského, a predovšetkým ekonomického rozvoja.

Zákonu súladu výrobných vzťahov s charakterom a obsahom výrobných síl je venované veľké množstvo literatúry. Jej všeobecným menovateľom a do istej miery aj nedostatkom je, že sám mechanizmus zosúladovania sa chápe úzko ekonomicky a pomerne abstraktne, s malým zohľadnením historických zmien, ktoré nastávajú v spôsobe výroby a jeho určujúcom vplyve na spoločnosť. To sa osobitne týka urýchľovania ekonomického rozvoja, ktoré dnes nemožno vysvetliť z tradičného úzkeho ekonomického hľadiska bez poukázania na tie zdroje ekonomického rastu, ktoré sa nachádzajú v mimoeconomických sférach. Zmyslom štúdie je poukázať na tieto zdroje a vysloviť hypotézu o tom, že v procese integrácie vzájomného pôsobenia týchto zdrojov nastáva premena urýchľovania z normy na príčinu rozvoja socializmu, prebieha dozrievanie urýchľovania do dynamizmu, uskutočňuje sa premena dynamizmu z potenciálnej dimenzie na aktuálnu dimenziu spoločenského rozvoja. Sám dynamizmus sa pritom chápe ako spojenie vnútroekonomických s mimoeconomickými zdrojmi ekonomického rozvoja, čo umožní dlhodobo dodržiavať vysokú mieru súladu výrobných vzťahov s výrobnými silami a s predstihom organizačne pripravovať nastávajúce perspektívne zmeny v systéme výrobných vzťahov.

Pochopenie premeny urýchľovania na dynamizmus spoločenského rozvoja vyžaduje aspoň minimálne naznačiť historický proces, v priebehu ktorého sa dynamizmus ako potenciálna, vnútorná charakteristika rozvoja socializmu mení na aktuálnu príčinu jeho rozvoja. Dynamizmus je vnútornou charakteristikou rozvoja socializmu. V. I. Lenin neraz zdôrazňoval, že „iba socializmom sa začne rýchly, naozaj masový pokrok vo všetkých oblastiach spoločenského a súkromného života, najprv za účasti väčšiny obyvateľstva a potom za účasti všetkého obyvateľstva“ (1, s. 338). Možnosť vzniku dynamizmu je daná spoločenským vlastníctvom výrobných prostriedkov a plánovitosťou rozvoja výrobných vzťahov. V celej doterajšej histórii socializmu badať jednotlivé prvky prejavu spoločenských schopností k dynamickému rozvoju, obzvlášť v prelomových obdobiach. Dynamizmus spoločenského rozvoja však vyžaduje, ako každá vznikajúca historická zákonitosť, čas pre vytvorenie vlastného mechanizmu. Znamená to čas, v priebehu ktorého je dôsledkom pôsobenia iných príčin rozvoja socializmu. Preto sme si počas extenzív-

neho obdobia celkove privykli k hodnoteniu dynamizmu len z dôsledkového pohľadu na spoločenský determinizmus a s týmto stereotypom vstupujeme do obdobia, keď dynamizmus bude čoraz viac pôsobiť ako príčina rozvoja socializmu. Táto zmena v kvalite historickej zákonitosti socializmu je zafixovaná v straníckych zjazdových materiáloch, v ktorých sa dynamizmus chápe nielen ako cieľ, ale aj ako príčina a prostriedok ďalšieho rozvoja spoločnosti.

Zmena úlohy dynamizmu v rozvoji socializmu je rozsiahlym a hlbokým procesom, ktorý zasahuje do všetkých oblastí života socializmu. Celostné pôsobenie dynamizmu však nebude znamenať jeho difúzne rozptýlenie v štruktúre spoločnosti, kedy by stratil svoju špecifickú určenosť. Vtedy by bolo zbytočné hovoriť o dynamizme ako o konkrétnej príčine spoločenského rozvoja.

Premenu v pôsobení urýchľovania z normy na príčinu spoločenského rozvoja možno pochopiť ako utváranie jednotného a celostne pôsobiaceho zdroja dynamizmu. Jednotný zdroj rozvoja kapitalistickej spoločnosti skúmal svojho času K. Marx v *Kapitále*. Takým zdrojom, ktorý na novej úrovni zjednocoval komplex všetkých ostatných zdrojov kapitalizmu, bol kapitál. Kapitál podmieňuje a zároveň zadáva tempo rozvoja kapitalizmu, a preto je aj príčinou kapitalistického rozvoja (hoci nie vždy v dejinách kapitalizmu takou príčinou bol). Podobný proces zjednocovania zdrojov spoločenského rozvoja zrejme bude na inom kvalitatívnom základe prebiehať aj v socializme. Túto rozvojovú tendenciu už dnes potvrdzuje dlhodobý výskum protirečení medzi jednotlivými druhmi efektívnosti spoločenskej činnosti. Vyzrievanie socializmu všeobecne vedie (nezávisle od odlišnosti jednotlivých krajín) k zjednocovaniu rôznych úrovní efektívnosti, k utváraniu efektívnosti spoločenského rozvoja. Táto je dôležitým indikátorom existencie utvárajúceho sa jednotného zdroja dynamizmu spoločenského rozvoja za socializmu. V súčasnosti je nevyhnutné pozorne sledovať a konkretizovať podmienky, v ktorých v koncentrovanej podobe dochádza k vyzrievaniu jednotného zdroja dynamizmu. Takými podmienkami podľa môjho názoru je posilňovanie medzisérovej kooperácie, vytváranie prienikov v súčinnosti základných sfér života socializmu. V súvislosti s touto úlohou je jednou z perspektívnych ciest definovania procesu utvárania dynamizmu spoločenského rozvoja v historickom materializme skúmanie urýchľovania z aspektu vzájomných vzťahov aktuálnych a potenciálnych dimenzií rozvoja socialistickej spoločnosti. Celá oblasť medzisérovej kooperácie vystupuje v súčasnosti prevažne v podobe potencialít socialistického rozvoja.

*

Prehľbovanie prognózovania dynamizácie spoločenského rozvoja socializmu vyžaduje zapojiť do prognostickej činnosti čoraz viac spoločenských disciplín. Efektívnosť ich vzájomnej spolupráce pritom zá-

visí do značnej miery od stupňa a presnosti vymedzenia prognostických funkcií každej zo zastúpených vied. V súčasnosti sa v odbornej literatúre začína frekventovanejšie zvyrazňovať potreba bližšieho vymedzenia prognostickej povahy, či funkcie filozofie, predovšetkým historického materializmu vo výskume dynamizmu. Vo vzťahu k teoretickej, svetonárodovej a metodologickej funkcii filozofie sa začína utvárať aj jej prognostická funkcia ako nový výraz jednoty troch predchádzajúcich funkcií filozofie.

Vo všeobecnosti povedané, prognostický rozmer nie je pre filozofiu ničím novým. V zovšeobecnenej podobe obsahuje v sebe marxisticko-leninská filozofia najprogressívnejšie poznatky z celých dejín filozofie, ktoré sa určitým spôsobom vzťahujú na predvídanie budúcnosti. Iné je, nakoľko sú jednotlivé časti dialektickomaterialistického prístupu k budúcnosti rozpracované. V tomto smere patrí poznanie dialektiky spoločenského rozvoja k najmenej rozpracovaným oblastiam v porovnaní s úrovňou poznania všeobecných dialektických zákonov (2, s. 7—10). Preto v oblasti prognózovania vo filozofii je najmenej rozpracované prognózovanie spoločenského rozvoja.

Prognostická funkcia historického materializmu je podmienená predovšetkým jeho teoretickou funkciou. Ako je už mnoho rokov známe, teoretické rozpracovanie problematiky rozvoja socialistickej spoločnosti zaznamenávalo prevažne kvantitatívny nárast, čo sa bezprostredne prejavilo v kvalite a hĺbke rozpracovanosti podstatných otázok spoločenského rozvoja. V spoločenských vedách sa prehliadlo, že *Kapitál* je napísaný o kapitáli, z čoho vyplýva absencia problematiky jednotného zdroja rozvoja spoločnosti vo výskume socializmu. Z hľadiska rozvinutia prognostickej funkcie historického materializmu sa teda zaostávanie paradoxne prejavilo najviac práve v teórii spoločenského rozvoja, teda v oblasti, ktorá je východisková pre prognózovanie a ktorá by z toho dôvodu mala byť najrozvinutejšia. Preto doteraz neboli podrobnejšie preskúmané zmeny vo vplyve určujúcej úlohy spôsobu výroby na socialisticкую spoločnosť, čo je podľa môjho názoru z hľadiska riešenia základnej filozofickej otázky hlavnou oblasťou prognostickej funkcie historického materializmu.

Z rozporu plného stavu vo filozofickej úrovni prognózovania spoločenského rozvoja je nevyhnutné vyvodiť správne závery. Od hĺbky filozofického rozpracovania základných kategórií, pojmov a zákonitostí spoločenského rozvoja bezprostredne závisí aj práca s danými kategóriami v nefilozofických spoločenských vedách. V minulosti sa už veľa-krát potvrdilo, že je to práve filozofia, ktorá je schopná v predstihu predvídať nové horizonty a rozpracovávať pojmy a poznatky, ktoré môžu neskôr stimulovať výskum nových oblastí konkrétnevedného nefilozofického výskumu. Ak v súčasnosti filozofia túto funkciu v plnej miere nespĺňa, nebolo by správne ignorovať ju a nahrádzať filozofický prístup konkrétnevedným. Bolo by to zároveň neoprávneným prehliadaním tých

nových smerov, ktoré vo filozofickom výskume rozvoja socializmu už v súčasnosti existujú.

Rozhodujúcim predpokladom pre ďalšie rozvinutie teoretických možností historického materializmu je dosiahnutie novej etapy jeho rozvoja, ktorá zodpovedá budovaniu rozvinutého socializmu a bude môcť v adekvátnejšej forme zovšeobecniť novú formu dialektiky a materializmu, ktorá vyplýva z vedecko-technického pokroku, zo zmien medzi objektívnou a subjektívnou determináciou rozvoja socializmu. S najväčšou pravdepodobnosťou bude nosným programom novej etapy historického materializmu skúmanie dialektiky determináčnych procesov, ktoré sa v súčasnosti utvárajú medzi jednotlivými sférami spoločenského života, hlavne medzi materiálnou a ostatnými nemateriálnymi sférami.

Skrátene povedané, pôjde o výskum a poznanie dozrievania spôsobu výroby za socializmu — dnes už nielen vnútri samotnej ekonomickej sféry, ale aj na poli pôsobnosti celého spoločenského života, najmä o vytváranie pod vplyvom určujúcej úlohy spôsobu výroby jemu adekvátnych sociálnych, politických a duchovných mechanizmov urýchľujúcich ako ekonomický, tak aj celospoločenský rozvoj. V tomto zmysle bude cieľom novej etapy historického materializmu vypracovanie celostnej koncepcie dynamizmu a efektívnosti spoločenského života za socializmu, čo bude pevným základom pre zvýšenie efektívnosti prognostických výstupov sociálnej filozofie.

V prípade filozofie sa stáva dosiahnutie novej etapy rozvoja historického materializmu jednou z podmienok plnohodnotného zapojenia sociálnej filozofie do prognózovania objektívneho rozvoja socializmu. Je to špecifikum súčasného stavu filozofie, ktoré je nevyhnutné rešpektovať. Postupovať inakšie, násilne zapájať filozofiu do riešenia problémov nefilozofických vied, napríklad ekonómie, sociológie, sociálnej psychológie, histórie znamená rozpúšťanie filozofie v daných vedách bez akéhokoľvek prínosu ako pre tieto vedy, tak aj pre filozofiu samotnú.

Nové možnosti v poznaní života a rozvoja socialistickej spoločnosti sa vo filozofii vytvárajú postupne. Ide predovšetkým o prehĺbovanie úrovne materialistického chápania určujúcej úlohy spôsobu výroby a jej pôsobenia ako hlavnej príčiny celospoločenského rozvoja, o pochopenie významu ďalekosiahlej zmeny v rozvoji spôsobu výroby, ktorá v súčasnosti nastáva v spojitosti s prechodom od úzkeho ekonomického rozvoja k novému typu rozvoja spôsobu výroby za socializmu (3, s. 42—48).

V prevažne extenzívnom období socializmu sa ekonomický rozvoj utváral v svojich základných črtách, rástol prevažne do šírky, v dôsledku čoho sa jeho pôsobnosť ohraničovala hlavne vnútroekonomickou oblasťou. Mimoekonomické podmienky ekonomického rozvoja boli v extenzívnom období zapájané do rastu výroby málo, a ak, tak v iných súvislostiach. V dôsledku toho sa nevytvárali pevné a stále väzby medzi rozvojom ekonomickej sféry a druhými základnými nemateriálnymi

sférami, čo podmienilo z celospoločenského hľadiska vznik pomerne do seba uzavretého, čiže úzkeho ekonomického rozvoja.

Súčasná úroveň poznania rozvoja socialistického spôsobu výroby tiež v mnohom ešte zodpovedá extenzívnemu obdobiu úzkeho ekonomického rozvoja. Preto ani neprekvapuje, že poznanie príčinného pôsobenia určujúceho vplyvu spôsobu výroby na ostatné neekonomické sféry sa dnes hodnotí ako neuspokojujúce vo výskume utvárajúcich sa nových intenzifikačných zákonitostí v prepojení základných spoločenských sfér. Hodnotiac stav preskúmanosti príčinných súvislostí sfér v sovietskej filozoficko-sociologickej literatúre, V. S. Barulin so žiaľom konštatuje, že „problém determinačných súvislostí sfér je v celom bohatstve svojho obsahu ešte málo preskúmaný. Všetci vedia, že materiálna sféra určuje, podmieňuje všetky ostatné. Ale ako sa historicky rozvíja táto určujúca úloha, v akých modifikáciách existuje v spoločnosti v rôznych etapách jej rozvoja — tieto otázky sa sledujú krajne málo“ (4, s. 122).

Pozitívne konštatovanie faktu, že spoločenský rozvoj prekonáva úzko ekonomický typ rozvoja spôsobu výroby, vedie ku koncentrácii filozofického, (no nielen filozofického) výskumu na prienikové miesta, v ktorých rozvoj spôsobu výroby prekračuje hranice úzkej ekonomiky a spája sa s podmienkami ekonomického rozvoja ležiacimi v neekonomických sférach. Ide predovšetkým o také sociálne, politické a duchovné zdroje rozvoja výroby, ako je spôsob života, riadenie ekonomiky štátom, premena vedy na bezprostrednú výrobnú silu.

Prax potvrdzuje, že urýchľovanie spoločenského rozvoja intenzívnym spôsobom je možné iba za predpokladu, že spoločnosť bude maximálne využívať možnosti prienikových medzisférových vzťahov. Možnosti týchto vzťahov sú dôležité predovšetkým preto, lebo v nich dochádza k výraznému efektu neaditívneho zosilnenia rezultatívnosti spoločenskej zákonitosti. Práve vďaka tomuto efektu sa môže zvyšovať celková efektívnosť spoločenského rozvoja. Rast spoločenskej efektívnosti je nevyhnutným predpokladom urýchľovania, dynamizácie rozvoja spoločnosti a z toho dôvodu sa riadenie a výskum dynamizácie rozvoja socializmu musia sústreďovať na miesta spomínaného prienikového efektu.

Pre teóriu, či presnejšie povedané, utváranie základov teórie rozvoja socializmu je hlboký a všestranný výskum prienikových miest dôležitý pre možnosť definovania procesu, v ktorom sa formuje a utvára dynamizmus rozvoja socialistickej spoločnosti. Teória v súčasnosti ešte nevie poskytnúť kompletnú definíciu dynamizmu spoločenského rozvoja, pretože v danej definícii by bolo nevyhnutné uviesť charakteristiku jednotného zdroja rozvoja socialistickej spoločnosti. To ale neznamená, že akákoľvek forma definície dynamizmu je v súčasnosti vylúčená. Definovanie dynamizácie, teda procesu, v ktorom dynamizmus vzniká,

umožní už v súčasnosti definovať podstatné vlastnosti budúcej zákonitosti rozvoja socializmu.

Pre prax je osobitne dôležitý význam teoretického sledovania vývinu medzisférových kooperačných vzťahov. Praktické využívanie urýchľovania rozvoja socializmu sa pri malom kontakte s teóriou orientuje prevažne na aktuálne, do určitej miery preverené a odskúšané možnosti spoločenského rozvoja. No aktuálne možnosti urýchľovania nevyčerpávajú spektrum potenciálnych dimenzií rozvoja socializmu, už existujúcich, alebo sa ešte iba utvárajúcich v procese prehlbovania medzisférovej kooperácie. Úlohou teoretického výskumu je upozorniť práve na tie potenciálne dimenzie spoločenského rozvoja, ktoré sa už začínajú aktualizovať. Skorý začiatok praktického využívania predvídaných nových dimenzií by bol podstatným vkladom do celkového urýchľovania spoločenského rozvoja.

K hlavným úlohám filozofického výskumu perspektívneho rozvoja socialistickej spoločnosti patrí obohacovanie poznania obsahu hlavného zákona historického materializmu, ktorým je zákon o určujúcej úlohe spôsobu výroby. V kontexte súčasných požiadaviek na skoré predvídanie aktualizujúcich sa potenciálnych dimenzií spoločenského rozvoja možno formulovať základnú výskumnú úlohu sociálnej filozofie aj ako analýzu zmien v charaktere pôsobenia určujúcej úlohy spôsobu výroby v rozvoji socializmu. Dôvody pre toto vymedzenie danej úlohy spočívajú v zásade skúmania spôsobu výroby ako historickej a konkrétnej zákonitosti, ktorá podlieha zmenám, a nie ako abstraktnej a nemennej príčiny rozvoja socializmu.

Ak budeme vychádzať zo známeho predvídania K. Marxa o civilizačnom procese premeny určujúcej úlohy spôsobu výroby v smere stáleho rastu, jej adekvátnosti ľudskej povahe [5, s. 373], rozhodne bude nevyhnutné zaujať stanovisko k zafixovanému vytváraniu prienikových medzisférových vzťahov medzi výrobnou sférou a ostatnými nevýrobnými sférami života socialistickej spoločnosti. Domnievam sa, že v uvedenom prípade môže ísť o kvalitatívne narastanie intenzity vplyvu určujúcej úlohy spôsobu výroby, čo sa prejavuje vo vytváraní svojráznych „filiálok“ (ak možno použiť túto analógiu) spôsobu výroby v nevýrobných sférach. Takými dnes známymi „filiálkami“ sú napríklad výroba života, duchovná výroba, priemysel voľného času, industria poznatkov. Rozhodujúce pri vytváraní spomínaných „filiálok“ nie je ani tak ekonomizovanie nevýrobných sfér, ako skôr socializácia a zduchovňovanie samotného ekonomického rozvoja, čo podľa môjho názoru plne zodpovedá zákonitostiam rastu adekvátnosti určujúcej úlohy spôsobu výroby ľudskej povahe.

Narastanie intenzity vplyvu určujúcej úlohy spôsobu výroby na celý život socialistickej spoločnosti prebieha v dvoch úrovniach. Prvou je civilizačná úroveň. Druhou úrovňou je vyzrievanie spôsobu výroby v rámci socialistickej fázy formácie, obrazne povedané — zapúšťanie

jeho koreňov, presakovanie z makroštruktúry do mikroštruktúry socialistickej spoločnosti, čo z historického a celospoločenského hľadiska znamená vytváranie spôsobu života adekvátneho spôsobu výroby v socializme. Túto zásadnú líniu pozoroval K. Marx pri skúmaní rozvoja a vyzrievania spôsobu výroby, keď písal, že spôsob výroby je v oveľa väčšej miere určitým spôsobom činnosti indivíduí, ich určitým spôsobom života (6. s. 220).

Dosiahnutie jednoty spôsobu výroby a spôsobu života v ich hlavných črtách nemožno chápať ako všeobecný a večný predpoklad rozvoja spoločensko-ekonomickej formácie. Ide skôr o konkrétnu historickú etapu, počas ktorej vzniká daná jednota v každej formácii.

*

Význam teoretického poznania urýchľovania rozvoja socializmu pre maximálne využívanie možností dynamizácie v praxi spočíva, ako bolo vyššie spomenuté, vo včasnom upozornení na nové aktualizujúce sa potenciálne dimenzie mimoekonomických zdrojov ekonomického rozvoja. Najvypuklejšie sa aktualizácia potenciálnych dimenzií prejavuje vo vzrastajúcej dôležitosti komplexného zabezpečovania vedy, vedecko-technického pokroku a sociálno-ekologickej efektívnosti výroby. Že sa pritom nejedná iba o ekonomické úlohy, či presnejšie o ten typ ekonomických zadaní, ktorý prevládal v minulosti, je čoraz viac zrejmé v tej miere, v akej si uvedomujeme sociálne, politické a duchovné súvislosti, ktoré musíme zapájať do riešenia zdanlivo čisto ekonomických úloh.

Opisujúce, či už empirické alebo teoretické vysvetlenie nových javov v rozvoji spôsobu výroby býva spravidla bezradné pri vysvetľovaní príčin nečakaných a netradičných rozvojových procesov. Mimo analýzy môžu zostať také rozvojové procesy a objekty, ktoré nie sú dostatočne zrelé pre tradičný štýl výskumu, nemajú ešte dostatočne vykryštalizovanú formu a nie sú všestranne alebo aspoň hojne rozšírené. A práve v tom, že tieto prehliadnuté potenciality postupne rastú, zapájajú sa do spoločenského determinizmu, ba dokonca si ho podriaďujú v tej miere, v akej sa aktualizujú, je reálna, ale i gnozeologická príčina toho, že spoločenskovedné poznanie môže byť zaskočené náhlou zmenou stavu vecí, nepredvídaným skokom od kvantity ku kvalite spoločenského rozvoja.

Výskum potenciálnych dimenzií mimoekonomických zdrojov rozvoja spôsobu výroby by sa mal odvíjať predovšetkým od poznania podmienok utvárania jednotného zdroja rozvoja spoločnosti. Lenže práve tu začínajú známe ťažkosti všetkých spoločenských vied, ktoré skúmajú socializmus, ťažkosti spočívajúce v tom, že socializmus je prvou a menej zreťou fázou komunistickej formácie. V podmienkach malej zrelosti všeobecno-formačných rozvojových procesov je veľmi ťažké vytypovať a spoznávať kanály pôsobenia ešte len utvárajúceho sa jednotného zdroja

rozvoja socializmu. Typické v tomto ohľade sú pokusy politickej ekonómie definovať bunku socializmu a východiskovú kategóriu svojej vedy, ako aj faktický ekonomický výskum socializmu, ktorý sa doteraz často musel uberať cestou pokusov a omylov.

Vedecké objasnenie (aspoň v doteraz existujúcich dejinách) podstatných vlastností celostného zdroja konkrétnej spoločnosti mohlo vzniknúť až po utvorení daného zdroja v realite. „Uvažovanie o formách ľudského života, teda ich vedecká analýza, sa vôbec uberať cestou, ktorá je v protiklade so skutočným vývojom. Začína sa post festum, a preto hotovými výsledkami procesu vývoja“ (8, s. 88). Uvedená myšlienka sa vzťahuje aj na mieru presnosti definovania podstatných stránok dynamizmu socialistického rozvoja v terajšej etape. Ešte nebol uskutočnený ten prerod v štruktúre rozvoja socializmu, ktorý by umožnil hovoriť o dynamizme ako o zrelom, aktuálnom, mechanizme zosúladenia výrobných vzťahov s výrobnými silami. Uvedená okolnosť však neznižuje význam teoretického výskumu rozvoja socializmu, skôr naopak.

*

Výskum medzisérovej kooperácie má veľký význam pre koncipovanie základov teórie rozvoja socializmu, konkrétne urýchľovania. Pochopenie tohto významu je však spojené s prechodom od prevažného opisovania príčin prehlbovania danej kooperácie k ich vysvetľovaniu. Konkrétne štúdium a popis zmien prebiehajúcich v štruktúre rozvoja socializmu je nesporne dôležitá úloha v rámci zmapovania vývinu kooperatívnych vzťahov. Lenže podobný výskum neodpovedá na otázku, prečo vzniká taká šírka a intenzita kooperácie, čo je cieľom jej zavŕšenia a či urýchľovanie rozvoja socializmu sa môže stať príčinou, alebo je iba dôsledkom prehlbovania medzisérovej kooperácie.

V súvislosti s charakterom odpovede na dané otázky je dané aj chápanie podstaty a zmyslu dynamizmu spoločenského rozvoja. Ak sa priznáva možnosť vplyvu dynamizácie na prehlbovanie medzisérovej kooperácie, priznáva sa zároveň možnosť pôsobenia dynamizmu ako príčiny rozvoja kooperácie do šírky a hĺbky. Také chápanie vcelku mení nasmerovanosť výskumu kooperácie, ktorá sa už nechápe ako príčina sama o sebe, ale ako prejav hlbšej podstaty, ktorú doteraz ešte veľmi málo poznáme.

Od nedostatočného poznania podstaty a zmyslu dynamizácie sa odvíja vo vzťahu k danému chápaniu alternatívny názor, ktorý v plnom rozsahu vidí v dynamizme iba dôsledok medzisérovej kooperácie a ešte mnohých iných, zatiaľ bližšie neurčených príčin. V dôsledku sa dynamizmus poníma ako difúzny jav totožný s celou spoločnosťou, ako jav bez vlastného mechanizmu. Dlhodobé extenzívne obdobie a vo viacerých smeroch aj súčasná prax, a navyše objektívna nerozvinutosť dynamizmu sa nesporne odrazili na takom difúznom ponímaní dynamizmu.

Ak sa logicky dovedú do konca východiskové premisy podobného uva-

žovania, výsledkom bude záver, že dynamizmus nikdy nemôže byť objektom poznania a riadenia. Spornosť a veľká problematickosť tejto, v svojej podstate jednostranne empirickej logiky, je daná absolutizovaním tradícií minulého rozvoja socializmu, zjednodušeným vysvetlením súčasnej značne protirečivej situácie, v ktorej vzájomne, ale pritom nerovnoprávne koexistujú silné tradície extenzívnosti so silnejúcimi a vy-zrievajúcimi zárodkami budúcich intenzívnych príčin rozvoja socia-lizmu. V neposlednej miere je dané empirické chápanie dynamizácie rozvoja socializmu podmienené nedocenením dialektiky objektívneho procesu aktualizácie všestrannej intenzifikácie ako potenciálnej di-menzie rozvoja socializmu. Táto situácia ešte raz potvrdzuje nutnosť prognosticko-filozofického výskumu dialektiky spoločenského rozvoja, ako aj ďalšieho prehlbovania materialistického chápania dejín, bez čoho nebude možné pravdivo oceniť význam nových faktov v spoločenskom rozvoji.

LITERATÚRA

1. LENIN, V. I.: Vybrané spisy. Zv. 3. Bratislava 1973.
2. RAČKOV P. A.: Socializm kak forma social'noj dialektiki. Moskva 1985.
3. KOVALZON, M. JA.: K voprosu o razrabotke materialističeskoj teorii. In: Voprosy filosofii 1986, č. 5.
4. BARULIN, V. S.: Dialektika sfer obščestvennoj žizni. Moskva 1982.
5. MARX K.: Kapitál III-2. Bratislava 1958.
6. MARX, K. — ENGELS, F.: Vybrané spisy. Zv. 1. Bratislava 1977.
7. MARX K.: Základy kritiky politickej ekonómie. Bratislava 1972.
8. MARX, K.: Kapitál I. Bratislava 1979.

УСКОРЕНИЕ КАК ДИНАМИЗИРУЮЩИЙ ФАКТОР ОБЩЕСТВЕННОГО РАЗВИТИЯ ПРИ СОЦИАЛИЗМЕ

Иван Байер

Целью и средством дальнейшего развития социалистического общества является ускорение общественного развития. В статье автор пытается дать определение динамизма, в котором проявляется сущность перспективного внедрения ускорения в практику. Динамизм общественного развития выступает на передний план в связи с изменениями в коренном воздействии способа производства на жизнь социализма. Экономическое развитие в настоящее время создает источники собственного роста во всех внеэкономических сферах. Этот процесс можно характеризовать как возрастание интенсивности влияния определяющей роли способа производства на жизнь всего общества. Динамизм общественного развития возникает из связи внутриэкономических с внеэкономическими источниками экономического развития, вследствие чего можно говорить о социализации и о одухотворении способа производства.

Ivan Bajer

Die Beschleunigung der gesellschaftlichen Entwicklung ist Ziel und Mittel der weiteren Entwicklung der sozialistischen Gesellschaft. Die Studie enthält die annähernde Bestimmung des Dynamismus, der das Wesen der perspektiven Durchsetzung der Beschleunigung in der Praxis ausmacht. Der Dynamismus der gesellschaftlichen Entwicklung tritt in den Vordergrund im Zusammenhang mit den Veränderungen in der bestimmenden Wirkung der Produktionsweise auf das Leben im Sozialismus. Die ökonomische Entwicklung schafft in der Gegenwart eigene Wachstumsquellen in allen nichtökonomischen Bereichen. Dieser Prozess liesse sich als Intensivierung der Wirkung der bestimmenden Funktion der Produktionsweise auf das Leben der ganzen Gesellschaft. Der Dynamismus der gesellschaftlichen Entwicklung entsteht aus der Verzahnung innerökonomischer und ausserökonomischer Quellen ökonomischer Entwicklung, infolgedessen kann man über Sozialisierung und Vergeistigung der Produktionsweise sprechen.